

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-110>

УДК 665.9(477)

РИНОК ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

ORGANIC PRODUCE MARKET: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

Кожушко Петро Іванович

аспірант,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3794-7431>**Kozhushko Petro**

Lviv Polytechnic National University

У пропонованій статті розкрито суть поняття «органічна продукція», обґрунтовано його розмежування від таких понять як «екологічно чиста продукція», «екопродукція», «натуральна продукція», «біопродукція» тощо. Зазначено, що доцільно використовувати єдиний, закріплений на законодавчому рівні, термін «органічна продукція». Уточнено вимоги до органічної продукції в Україні та світі. Виділено та охарактеризовано критерії органічності та категорії органічної продукції (стовідсотково органічна, органічна, виготовлена із органічних інгредієнтів, органічна менш ніж на 75%) та умови її сертифікації в Україні. Описано переваги (економічні, екологічні, соціальні) та ключові принципи (щодо здоров'я, екології, справедливості та турботи) виробництва органічної продукції. Визначено переваги, специфіку та перешкоди для розвитку вітчизняного ринку органічної продукції.

Ключові слова: ринок, органічна продукція, екологічно чиста продукція, органічне виробництво, категорії органічної продукції, ринок органічної продукції.

The relevance of researching the organic produce market, both its theoretical and practical foundations, is justified by the increasing global interest in a healthy lifestyle, the growing demand for organic products, the necessity of preserving and restoring the natural environment, and the significant potential of domestic agriculture for organic production and gaining key positions in the international market. The goal of the presented article is to distinguish the concepts of 'organic production,' 'environmentally friendly production,' 'natural production,' 'bio-production,' and to establish a theoretical basis for the functioning of the organic produce market. During the research, methods of induction and deduction, abstraction and specification, comparison and systematization were employed to clarify the essence of key concepts. The graphical method was used for a visual representation of the research results. The article suggests the expediency of using a single, legislatively established term "organic production" to avoid misunderstandings and falsification, informational and statistical chaos, and obstacles for the effective study and regulation of the organic produce market. The requirements for organic production in Ukraine and worldwide are specified. Criteria for classifying products as organic are highlighted. Categories of organic production (100% organic, organic, made with organic ingredients, less than 75% organic) are characterized in terms of their main features, production, and labeling. It is noted that certification of organic production in Ukraine is carried out by representatives of 12 organizations from the Netherlands, Switzerland, Italy, Germany, Hungary, Poland, etc., in accordance with EU and US standards. The economic, environmental, and social advantages of organic production over traditional agricultural production are assessed. Key principles of organic production regarding health, ecology, justice, and care are identified. The article determines the advantages, specificity, and obstacles for the development of the domestic organic produce market. A promising direction for further scientific research should be considered the determination of parameters for the competitiveness of organic produce.

Keywords: market, organic produce, environmentally friendly production, organic production, categories of organic produce, organic produce market.

Постановка проблеми. Перехід світового та вітчизняного виробництва на принципи зеленої економіки, не може оминати і сіль-

ське господарство. Зростає потреба суспільства у застосуванні технологій, безпечних для довкілля, та інтерес споживачів до органічної

продукції, що не шкодить життю та здоров'ю людини. Наша країна все більше виробляє органічної продукції, зростає її споживання та експорт. Ринок органічної продукції виходить на ключові позиції.

Україна найбільше експортує органічної кукурудзи, пшениці, сої, соняшнику, олії соняшникової, ріпаку, макухи соняшникової, чорниці, гороху та спельти. Найбільше української органічної продукції експортується до країн Європи (85%), значно менше до Північної Америки (12%), Азії (3%) та Африки (менше 1%) [1].

Україна має потужний потенціал для виходу на ключові позиції на світовому ринку органічної продукції. За офіційними даними у 2018 році Україна посіла 4-е місце за обсягами експорту органічної продукції до ЄС, а в 2021 році – 5-е місце у світі з 126-и країн. У 2022 році попри повномасштабну війну Україна експортувала до ЄС на 13% більше органічної продукції, ніж у 2021 році [2, с. 99].

Ідея виробництва органічної продукції, що буде безпечною для людини та довкілля, не нова, вона зародилась ще у ХХ ст. Наприкінці ХХ ст. починає активно популяризуватись органічна продукція, формуватись спеціалізований ринок, зароджуватись мода на споживання органічних продуктів. З цього часу і до початку ХХІ ст. держава розробляє механізми регулювання ринку органічної продукції, запроваджується система її стандартизації та сертифікації. Стабільна потреба у органічній продукції, вирощеній за безпечними технологіями стимулює формування ринку органічної продукції, внаслідок чого зростає актуальність розробки та уточнення його теоретичного базису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням проблем виробництва органічної продукції та її реалізації на ринку свого часу займалися В. Артиш, А. Балян, Н. Берlach, О. Вінюкова, В. Вовк, В. Грановська, Ю. Дзядикевич, А. Дуб, О. Дудар, Т. Зінчук, М. Кобець, Н. Кутаренко, Ю. Лупенко, В. Писаренко, О. Прутська, Т. Ратошник, О. Сенишин, О. Скидан, Т. Харченко, Т. Чайка та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим доробкам, слід відмітити, що чіткого розмежування понять «органічна продукція», «екологічно чиста продукція», «екопродукція» досі немає. Тому існує необхідність вирішення цієї проблеми для забезпечення теоретичного базису регулювання ринку органічної продукції.

Формулювання цілей статті. Метою пропонуваного дослідження є виокремлення поняття «органічна продукція», розмежування його від споріднених понять, формування теоретичного базису функціонування ринку органічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про продукцію, яка є безпечною для життя та здоров'я людини, вирощена з дотриманням екологічно безпечних технологій, окремі науковці та практики називають її органічною, екологічно чистою, натуральною чи біопродукцією. Це породжує певний інформаційний та статистичний хаос, фальсифікації та непорозуміння, створює перешкоди для ефективного регулювання виробництва органічної продукції та її ринку.

Загалом, екопродукція, біопродукція чи натуральна продукція – це або вдалий маркетинговий хід, або дійсно продукція вирощена за органічними технологіями, яка не пройшла сертифікацію. В такому разі немає ніякої впевненості у безпечності цієї продукції. Органічною можна вважати лише ту продукцію, яка отримана в процесі сільськогосподарського виробництва з дотриманням вимог стандарту до усіх етапів органічного виробництва, переробки та маркування, що підтверджено належним сертифікатом і контролюється акредитованим органом.

У Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» зазначається, що «органічна продукція – сільськогосподарська продукція, у тому числі харчові продукти та корми, отримані в результаті органічного виробництва» [3]. При цьому «органічне виробництво» Закон трактує як «сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [3].

Більш системним є визначення «органічної продукції», подане В. Артиш з виділенням критеріїв органічності: «продукція виготовлена з нешкідливих матеріалів, не містить у собі речовин, які негативно впливають на здоров'я людини; при виготовленні продукції застосовуються технології з мінімальним негативним

впливом на навколишнє природне середовище; виробники й постачальники несуть повну відповідальність за безпеку використання продукції не лише у сфері споживання, але й щодо впливу на довкілля; пакувальні матеріали для продукції є нешкідливими, їх можна повторно переробляти, використовувати та безпечно утилізувати» [4, с. 242].

Авторський колектив на чолі з Т. А. Кунділовською більш широко визначає вимоги до органічної продукції [5, с. 10; 6, с. 32]:

- вирощування продукції на чистих землях, що не забруднені шкідливими речовинами понад гранично допустиму концентрацію;
- обов'язковим підготовчим етапом виробничої діяльності є перевірка території землекористування на вміст шкідливих речовин у ґрунті;
- здійснення виробництва із застосуванням безпестицидних технологій;
- застосування ґрунтозахисного обробітку під усі культури з широким використанням мульчування пожнивними рештками;
- відтворення родючості ґрунтів забезпечується за рахунок використання органічних добрив, нетоварної частини врожаю та післяжнивних посівів сидератів тощо;
- тварин слід розводити на безприв'язному утриманні, не використовувати гормони та стимулятори росту і виготовувати органічними кормами;
- переробка органічної продукції має бути мінімальною без використання синтетичних ароматизаторів, барвників та консервантів;
- не допускається фальсифікація органічної продукції та її забруднення під час транспортування до місць призначення через порушення умов та пошкодження цілісності пакування.

За міжнародними стандартами органічну продукцію розподіляють на чотири категорії: стовідсотково органічна, органічна, вироблена із органічних інгредієнтів, органічна менш ніж на 70% (рис. 1).

Сертифікація на органічність продукції здійснюється у відповідності до вітчизняного та міжнародного стандартів щодо виготовлення продукції, переробки, маркування та впливу на навколишнє природне середовище. Сертифікацію органічного виробництва в Україні здійснюють представники 12 організацій з Нідерландів, Швейцарії, Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі тощо у відповідності до стандартів ЄС та США [8].

Органічна продукція характеризується рядом переваг порівняно з традиційною сільськогосподарською продукцією:

1. Економічні: органічне виробництво здатне отримувати прибутки вищі, ніж в традиційному сільськогосподарському виробництві; забезпечує зростання конкурентоспроможності продукції та незалежності від зовнішнього фінансування.

2. Екологічні: органічне виробництво зменшує негативний техногенний вплив традиційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції на навколишнє природне середовище, сприяє збереженню відновлення біорізноманіття та забезпечення екобалансу природного середовища.

3. Соціальні: органічне виробництво сприяє активізації роботи дрібних фермерських господарств, збільшенню зайнятості та добробуту сільського населення, зменшенню впливу сільських жителів до міст, збереженню традицій ведення сільського господарства кожного регіону, забезпеченню збереження здоров'я як працівників, які зазнають впливу небезпечних речовин у традиційному виробництві, так і споживачів безпечної продукції, вирощеної з дотриманням норм і стандартів.

Виробництво органічної продукції забезпечується за умови дотримання ряду ключових принципів [5, с. 11]:

- здоров'я: збереження здоров'я ґрунту, флори і фауни, людини і планети в цілому;
- екології: забезпечення виробництва продукції в екологічно безпечному середовищі;
- справедливості: органічне виробництво має забезпечувати справедливі взаємовідносини для усіх сторін даного процесу – фермерів, робітників, переробників, розповсюджувачів, продавців та споживачів;
- турботи: передбачає турботу про життя і здоров'я нинішнього і майбутніх поколінь та навколишнього природного середовища.

Ринок органічної продукції в Україні досить інтенсивно розвивається і вже не може розглядатись як частина ринку сільськогосподарської продукції, оскільки став повноцінним елементом ринкової економіки. Говорити про ринок екологічно чистої продукції чи ринок натуральної продукції не доцільно, оскільки не визначено на законодавчому рівні їх параметри. Зважаючи на високу об'єктивну вартість органічної продукції та досить низьку купівельну спроможність наших громадян доцільно розвивати експорт цієї продукції, що стане специфічною особливістю вітчизняного ринку органічної продукції.

Попри перспективність ринку органічної продукції, потребу споживачів у безпечних

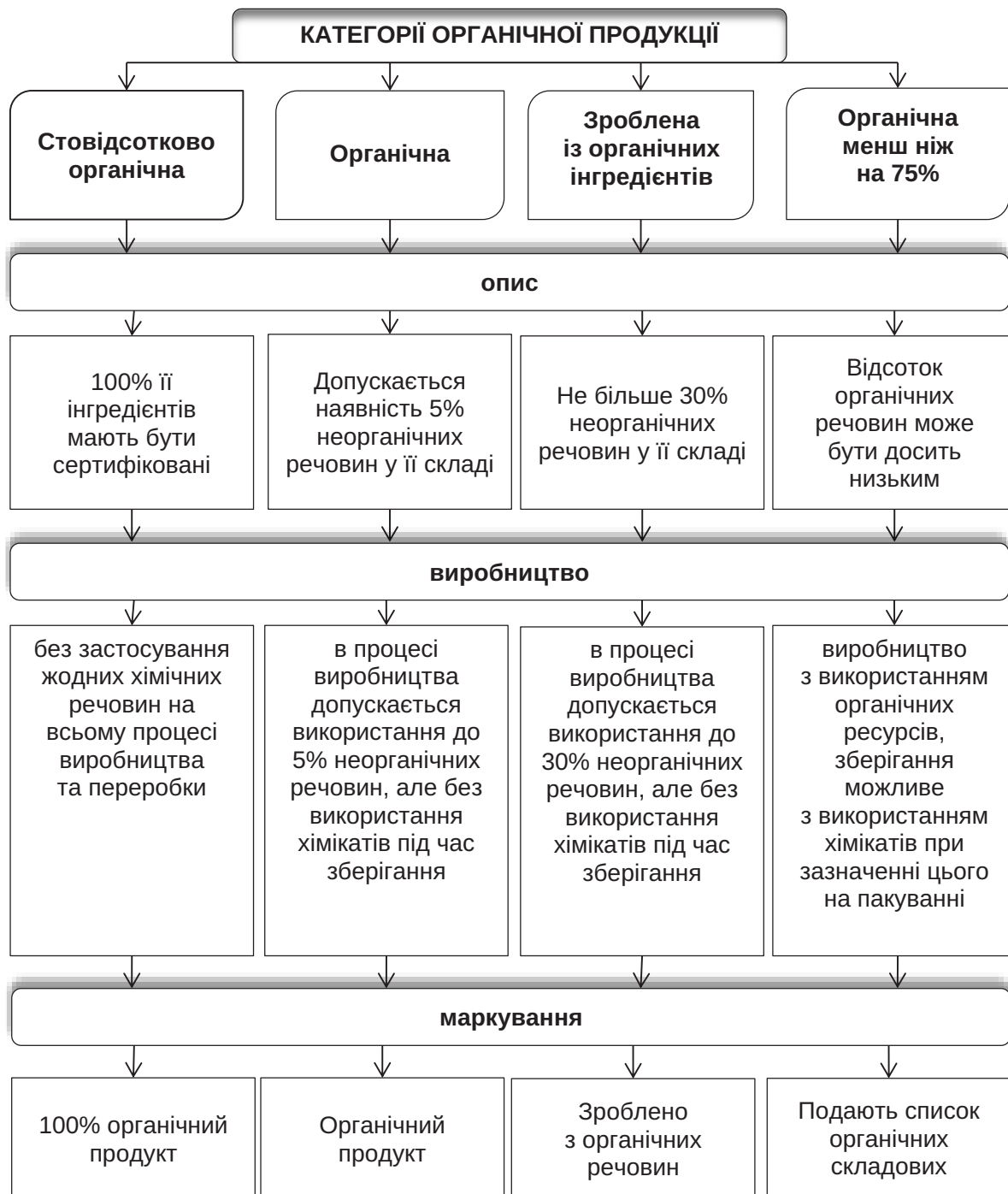

Рис. 1. Категорії органічної продукції

Джерело: сформовано автором за даними [5, с. 14; 7, с. 37]

МАРКЕТИНГ

продуктах харчування, можливість виходу вітчизняних аграріїв на міжнародні ринки органічної продукції в часі війни та невизначеності на перший план вийшли дещо інші проблеми. Тому немає достатньої підтримки зі сторони держави як на законодавчому рівні, так і зі сторони державного регулювання економічних процесів. Разом з тим, виникає ряд проблем супутнього характеру, а саме недо-

сконалість інформаційного забезпечення функціонування ринку органічної продукції: брак даних, необхідність розмежування сільськогосподарської та органічної продукції у звітності статистичній та фінансовій.

Висновки. Зважаючи на результати проведеного дослідження вважаємо за доцільне у дослідженнях та звітності використовувати єдиний термін «органічна продукція»,

що допоможе уникнути ряду непорозумінь і неточностей в аналізі виробництва та ринку органічної продукції, сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень щодо їх регулювання.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень може стати вивчення місця та параметрів конкурентоспроможності органічної продукції на вітчизняному та міжнародному ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Найдюк Н. Світ Organic : все, що треба знати про органічні продукти та бізнес на них. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/12/18/669317/>
2. Дідович І. І., Полякова Ю. В., Атаманчук З. А., Макогін З. Я. Застосування інструментів ризик-менеджменту при організації експорту органічної продукції до Європейського Союзу. *Економіка і організація управління*. 2023. № 2(50). С. 96–105.
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496*19
4. Артиш В. І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2006. № 102. С. 242–247.
5. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / авт. : Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська, В. Г. Захарчук [та ін.] ; за заг. ред. Т. А. Кунділовської. Одеса : Астропринт, 2019. 128 с.
6. Гвоздь О. М. Державне регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні : дис. доктора філософії за спец. 073. Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2021. 216 с.
7. Захарова Д. С. Ефективність виробництва органічної продукції сільськогосподарських підприємств : дис. канд. економ. наук: 08.00.04 / Захарова Дарина Сергіївна. Рівне : НУВГП, 2015. 220 с.
8. Федерація органічного руху України. URL: <https://organic.com.ua/>

REFERENCES:

1. Naidiuk N. Svit Organic : vse, shcho treba znaty pro orhanichni produkty ta biznes na nykh [Svit Organic: everything you need to know about organic products and business on them]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/12/18/669317/>
2. Didovych I. I., Poliakova Yu. V., Atamanchuk Z. A., Makohin Z. Ia. (2023) Zastosuvannia instrumentiv ryzyk-menedzhmentu pry orhanizatsii eksportu orhanichnoi produktsii do Yevropeiskoho Soiuzu [Application of risk management tools when organizing the export of organic products to the European Union]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 2(50), pp. 96–105.
3. Pro osnovni pryntsyepy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii : Zakon Ukrainy vid 10.07.2018 r. № 2496-VIII [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products: Law of Ukraine dated July 10, 2018 No. 2496-VIII]. Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496*19
4. Artysh V. I. (2006) Upravlinski aspekty rozvytku vyrobnytstva ekolohichno chystoi produktsii v silskomu hospodarstvi Ukrainy [Management aspects of the development of production of ecologically clean products in the agriculture of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the National Agrarian University*, vol. 102, pp. 242–247.
5. Kundilovska T. A., Zelenianska N. M., Zakharchuk V. H. ta in. (2019) Formuvannia rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty [Formation of the market for organic products in Ukraine: theoretical and practical aspects]. Odessa : Astroprynt, 128 p.
6. Hvoz d O. M. (2021) Derzhavne rehuliuвання розвитку orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini [State regulation of the development of organic agricultural production in Ukraine] : dys. ... doktora filosofii za spets. 073. Lviv : Lvivskiy nats. un-t im. I. Franka.
7. Zakharova D. S. (2015) Efektyvnist vyrobnytstva orhanichnoi produktsii silskohospodarskykh pidpriemstv [The efficiency of production of organic products of agricultural enterprises] : dys. ... kand. ekonom. nauk. Rivne : NUVHP.
8. Federatsiia orhanichnoho rukhu Ukrainy [Federation of the Organic Movement of Ukraine]. Available at: <https://organic.com.ua/>